

DOI 10.36074/logos-13.03.2026.061

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ФАРМАЦЕВТІВ ЗАСОБАМИ CBL ТА GBL МЕТОДІВ

Новикова Лариса Георгіївна¹, Білан Ольга Анатоліївна²

---

1. старший викладач кафедри фармакології та фармакотерапії

ПВНЗ «Київський медичний університет», УКРАЇНА

ORCID ID: 0000-0001-5103-1016

2. старший викладач кафедра фармацевтичної і біологічної хімії, фармакогнозії

ПВНЗ «Київський медичний університет», УКРАЇНА

ORCID ID: 0000-0002-2720-6864

Анотація. У статті досліджено можливості формування професійної комунікативної компетентності студентів 1 курсу спеціальності І8 «Фармація» із застосуванням методів *Case-Based Learning (CBL)* та *Game-Based Learning (GBL)*. У навчальному процесі використано моделювання професійних ситуацій, рольові ігри «фармацевт-пацієнт» та чек-листи оцінювання комунікативних навичок. Розроблено кейси з фармацевтичної етики, що відображають типові професійні дилеми. Отримані результати свідчать про покращення навичок фармацевтичного опитування, аргументації рекомендацій та емпатійної комунікації. Застосування CBL і GBL сприяє інтеграції теоретичних знань із практичними навичками та розвитку професійної відповідальності майбутніх фармацевтів.

Вступ. Сучасна підготовка фахівців спеціальності І8 «Фармація» потребує інтеграції клінічного мислення, етичної відповідальності та професійної комунікації вже на початкових етапах навчання. В умовах реформування фармацевтичного сектору України та імплементації стандартів Належної аптечної практики (*Good Pharmacy Practice, Good Pharmaceutical Practice, GPP*) [1] особливого значення набуває розвиток комунікативної компетентності як складової професійної діяльності фармацевта.

Мета дослідження. Оцінити ефективність використання CBL та GBL методів для формування базового рівня професійної комунікативної компетентності студентів 1 курсу спеціальності І8 «Фармація».

섹션 25.

PHARMACY AND PHARMACOTHERAPY

Матеріали та методи. У дослідженні застосовано метод моделювання професійних ситуацій, чек-листи оцінювання, аналіз типових помилок із подальшою корекцією. Розроблено систему оцінювання за критеріями: структурованість консультації, клінічна доцільність рекомендації, дотримання етичних норм, комунікаційна зрозумілість, здатність до рефлексії.

Результати і їх обговорення. Формування практичних навичок професійної комунікації у майбутніх фармацевтів є важливою частиною вивчення дисципліни Клінічна фармація і фармацевтична опіка [2], опанування такими навичками є частиною програмних результатів навчання магістрів фармації і відповідають меті освітньо-професійної програми зі спеціальності ІВ «Фармація». Частиною стандартів вищої фармацевтичної освіти, що розроблені і рекомендовані Міжнародною фармацевтичною федерацією (*International Pharmaceutical Federation, FIP*) також є навички професійної комунікації фармацевта [3]. В 2025-2026 навчальному році в Приватному вищому навчальному закладі «Київський медичний університет» запроваджено вибіркового освітнього компонента «Безперервний професійний розвиток» для студентів І курсу майбутніх магістрів фармації, а однією з тем цієї дисципліни було заплановано «Фармацевтична етика та професійна комунікація». Для опанування студентами практичних навичок авторами застосовано методи CBL (*Case-Based Learning*, навчання на основі кейсів) та GBL (*Game-Based Learning*, навчання на основі ігор), розроблено кейси з фармацевтичної етики та сценарії рольових ігор для студентів (табл. 1).

CBL та GBL – це активні методи навчання, CBL зосереджується на аналізі реальних кейсів/ситуацій для розвитку клінічного мислення (більше фокусується на глибокому аналізі конкретної, часто складної, реальної проблеми, *case*), тоді як GBL використовує ігри для підвищення мотивації та засвоєння знань (спрямований на інтерактивність та емоційне залучення через ігрову форму) [3].

Обидва методи застосовуються для навчання студентів фармацевтичного профілю, розвивають критичне мислення та практичні навички студентів, допомагають перенести акцент з теорії на практику [4]. Мета кейсів - сформувати вміння приймати етично обґрунтовані рішення у професійній діяльності фармацевта.

Таблиця 1

Кейси з фармацевтичної етики

Назва кейсу	Ситуація	Етична дилема	Питання для обговорення	Ключові принципи
Кейс 1. Антибіотик без рецепта	Пацієнт з симптомами застуди наполягає на	Баланс між добродійністю та дотриманням	1. Які етичні принципи залучені? 2. Чи може	Неспричинення шкоди, професійний обов'язок,

Продовження табл. 1

Назва кейсу	Ситуація	Етична дилема	Питання для обговорення	Ключові принципи
	відпуску антибіотика без рецепта, агресивно реагує на відмову.	законодавства.	фармацевт порушити рецептурні вимоги? 3. Як зменшити конфлікт? 4. Яку альтернативну допомогу запропонувати?	раціональна фармакотерапія.
Кейс 2. Комерційний тиск	Керівництво пропонує просувати препарат через маркетингову угоду, хоча є дешевша альтернатива.	Конфлікт між комерційними інтересами та інтересами пацієнта.	1. Чи може прибуток визначати рекомендацію? 2. Як діяти при адміністративному тиску? 3. Ризики для професійної репутації	Доброчинність, професійна незалежність, чесність.
Кейс 3. Конфіденційність	Пацієнт просить препарат для ВІЛ, а знайомі намагаються підслухати.	Забезпечення конфіденційності в умовах відкритого аптечного простору.	1. Як забезпечити фармацевтичну таємницю? 2. Організаційні заходи для зменшення ризику? 3. Чи можна обговорювати лікування з родичами без дозволу?	Автономія, повага до гідності, конфіденційність.
Кейс 4. Самолікування у вразливих групах	Літня людина просить сильнодіючий седативний препарат без рецепта.	Ризик шкоди і бажання допомоги.	1. Ризики безконтрольного застосування? 2. Чи може фармацевт відмовити? 3. Альтернативні рішення?	Неспричинення шкоди, доброчинність, професійна відповідальність.
Кейс 5. Дефіцит лікарських засобів під час кризи	Під час воєнного стану обмежена кількість	Справедливий розподіл обмежених ресурсів.	1. Критерії відпуску? 2. Чи перевага постійним клієнтам?	Справедливість, професійна неупередженість.

섹션 25.

PHARMACY AND PHARMACOTHERAPY

Продовження табл. 1

Назва кейсу	Ситуація	Етична дилема	Питання для обговорення	Ключові принципи
	життєво важливого препарату, кілька пацієнтів потребують його одночасно.		3. Роль принципу справедливості?	
Кейс 6. Професійна помилка	Фармацевт помилково відпустив неправильне дозування препарату.	Визнання помилки та відповідальність.	1. Першочергові дії? 2. Інформувати керівництво? 3. Як мінімізувати шкоду? 4. Профілактичні заходи.	Професійна чесність, відповідальність, неспричинення шкоди.

[власна розробка]

Для проведення заняття з використанням методів CBL та GBL розроблено інтегровану схему процесу формування комунікативної компетентності студентів фармацевтів (рис. 1).

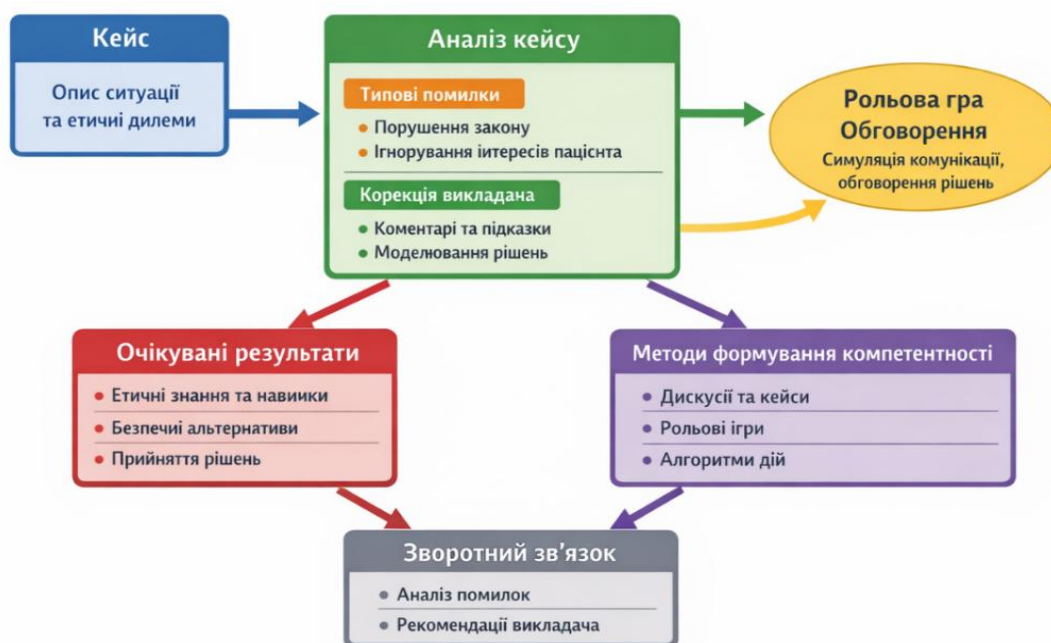

Рис. 1 Інтегрована схема CBL та GBL методів для формування професійної комунікативної компетентності студентів фармацевтів

[власна розробка]

З метою оцінювання результатів, що досягнуті студентами, авторами розроблено чек-лист оцінювання результатів рольової гри «фармацевт-пацієнт», який містить оцінки від 1 до 2 балів за розділами кейсів етичного спрямування:

1. Встановлення контакту (0-2 бали), де застосовані критерії оцінювання «привітання, представлення», «доброзичливий тон, невербальна поведінка», «створення атмосфери довіри», максимум 6 балів.

2. Збір інформації (фармацевтичне опитування) (0-2 бали), де застосовані критерії оцінювання «уточнення симптомів / запиту», «виявлення тривалості проблеми», «уточнення супутніх захворювань / препаратів», «Виявлення алергій / протипоказань», максимум 8 балів.

3. Професійна аргументація (0-2 бали), де застосовані критерії оцінювання «обґрунтованість рекомендації», «дотримання принципу «не нашкодити», «врахування етичних норм», «чіткість та логічність пояснень», максимум 8 балів.

4. Комунікативні навички (0-2 бали), де застосовані критерії оцінювання «використання зрозумілої мови», «активне слухання», «перевірка розуміння пацієнтом», «емпатійні відповіді», максимум 8 балів.

5. Управління складною ситуацією (за наявності сценарію) (0-2 бали), де застосовані критерії оцінювання «збереження професійної рівноваги», «контроль конфлікту / емоцій», «етична відмова (за потреби)», максимум 6 балів.

6. Завершення консультації (0-2 бали), де застосовані критерії оцінювання «чіткі рекомендації щодо прийому», «попередження про побічні ефекти», «Інструкція щодо повторного звернення», максимум 6 балів.

При підсумковому оцінюванні максимальна кількість балів 42.

Інтерпретація результатів:

- 38-42 бали - високий рівень
- 30-37 балів - достатній рівень
- 22-29 балів - середній рівень
- < 22 балів - потребує доопрацювання.

При підсумковому оцінюванні максимальна кількість балів 42.

Для викладача розроблено методичні рекомендації для проведення заняття, а саме студенти були розділені на малі групи по 3-5 чоловік, в окремої групи був один кейс, студенти повинні були визначити етичні принципи, можливі ризики кожного рішення, а також оптимальну модель професійної поведінки. Після обговорення результатів проведено спільний аналіз.

Авторами встановлено, що після проходження занять засобами CBL та GBL методами студенти демонстрували покращення професійних навичок

섹션 25.

PHARMACY AND PHARMACOTHERAPY

збирання фармацевтичного анамнезу, підвищення рівня емпатії, зниження частоти критичних помилок (ігнорування алергій, відсутність уточнення симптомів), формування усвідомлення міжпрофесійної компетентності. Водночас було виявлено труднощі, які стосувались невпевненості студентів у складних комунікативних ситуаціях, також спостерігалась складність аргументованої відмови, недостатня гнучкість у нестандартних кейсах (табл. 2).

Таблиця 2

Аналіз результатів проведення рольових ігор з фармацевтичної етики

Кейс	Яких результатів намагалися досягти	Які результати отримали (типіві для 1 курсу)	Труднощі для студента-першокурсника
Кейс 1. Антибіотик без рецепта	<ol style="list-style-type: none"> 1. Формування розуміння принципу неспричинення шкоди. 2. Усвідомлення юридичної відповідальності. 3. Розвиток навичок аргументованої відмови. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Студенти правильно визначають порушення законодавства. 2. Усвідомлюють ризик антибіотикорезистентності. 3. Пропонують альтернативні безрецептурні засоби. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Невпевненість у комунікації з агресивним пацієнтом. 2. Страх конфлікту. 3. Недостатній клінічний словниковий запас.
Кейс 2. Комерційний тиск	<ol style="list-style-type: none"> 1. Формування професійної незалежності. 2. Розуміння конфлікту інтересів. 3. Усвідомлення пріоритету пацієнта. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Студенти декларують пріоритет інтересів пацієнта. 2. Визнають неетичність нав'язування дорогих препаратів. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Недостатнє розуміння реалій фармацевтичного бізнесу. 2. Ідеалізоване сприйняття професії. 3. Складність прийняття рішень в умовах адміністративного тиску.
Кейс 3. Конфіденційність	<ol style="list-style-type: none"> 1. Усвідомлення значення фармацевтичної таємниці. 2. Розвиток навичок етичної поведінки в аптечному просторі. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Студенти визнають необхідність збереження таємниці. 2. Пропонують змінити тон голосу або запросити пацієнта відійти. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Недооцінка юридичних наслідків порушення конфіденційності. 2. Недостатнє розуміння етичних аспектів ВІЛ, психічних розладів тощо.

Продовження табл. 2

Кейс	Яких результатів намагалися досягти	Які результати отримали (типові для 1 курсу)	Труднощі для студента-першокурсника
Кейс 4. Самолікування у вразливих групах	1. Формування клінічного мислення. 2. Розвиток відповідальності за безпечний відпуск.	1. Студенти ідентифікують ризик передозування. 2. Пропонують направити до лікаря.	1. Недостатній рівень фармакологічних знань (1 курс) 2. Труднощі оцінки психоемоційного стану пацієнта.
Кейс 5. Дефіцит лікарських засобів під час кризи	1. Усвідомлення принципу справедливості. 2. Розвиток навичок прийняття рішень у кризових умовах.	1. Студенти пропонують обмежити кількість упаковок «в одні руки». 2. Підкреслюють необхідність рівного доступу.	1. Емоційна складність рішень у кризових ситуаціях. 2. Відсутність досвіду роботи в умовах реального дефіциту.
Кейс 6. Професійна помилка	1. Формування культури відповідальності. 2. Розвиток чесності та саморефлексії. 3. Навички управління ризиками.	1. Студенти визнають необхідність повідомити пацієнта. 2. Пропонують інформувати керівництво.	1. Страх покарання. 2. Невпевненість у алгоритмі дій. 3. Недостатнє розуміння системи фармацевтичного нагляду.

[Власна розробка]

Узагальнені результати проведеного заняття засобами CBL та GBL методами показали, що студенти фармацевти 1 курсу отримали базове розуміння фармацевтичної етики і навички професійної аргументації, продемонстрували здатність ідентифікувати етичну дилему, усвідомили ролі фармацевта як відповідального фахівця. В той же час, виявились обмеження, що характерні для студентів фармацевтів 1 курсу – недостатній клінічний досвід, емоційна невпевненість у складних ситуаціях, труднощі з поєднанням етичних та юридичних аспектів, обмежені знання з фармакології та нормативної бази. Для викладача очевидним стала необхідність інтеграції фармакологічних знань у етичні тренінги (або навпаки), користь застосованої методології для розвитку впевненості майбутнього фармацевта, необхідність впровадження описаної методології навчання з поступовим ускладненням етичних і клінічних кейсів на старших курсах.

섹션 25.

PHARMACY AND PHARMACOTHERAPY

Висновки

Застосування CBL та GBL методів є ефективним інструментом формування *базового рівня професійної комунікативної компетентності* вже на 1 курсі навчання студентів спеціальності І8 «Фармація». Систематичне використання CBL та GBL методів сприяє інтеграції теоретичних знань із практичними навичками та відповідає сучасним вимогам підготовки фахівців галузі охорони здоров'я. Підвищення рівня професійної комунікативної компетентності до високого можливо при застосуванні CBL та GBL методів на протязі навчання впродовж 5 років навчання майбутніх магістрів фармації, в тому числі і на найвищому рівні при вивченні дисципліни Клінічна фармація та фармацевтична опіка на 5 році навчання. Подальші дослідження можливі у напрямку розробки рольових ігор «фармацевт-пацієнт» з надання фармацевтичних послуг з фармацевтичної опіки пацієнтів, дослідженні і впровадженні стандартів *FIP* у програмні результати навчання і фахові компетенції освітньо-професійної програми «Фармація» при її удосконаленні. Також важливим напрямком дослідження можливо впровадження технологій розвитку професійної комунікативної компетентності студентів магістрів медицини і фахових молодших бакалаврів зі спеціальності фармація та медсестринство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- [1] VERCHOVNA RADA OF UKRAINE / Legislation of Ukraine / Legal Terminology [Official website]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/en/57228>
- [2] Novykova, L., Bilan, O., & Kukhar, O. (2020). USAGE OF MODERN LEARNING MATERIAL EMBADDING METHODS FOR DEVELOPMENT OF THE COMMUNICATION COMPETENCIES AND CONSULTING SKILLS. *World Science*, 3(6(58)), 18-22. https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws/30062020/7117
- [3] Godovanets, Y., & Babintseva, A. (2019). АКТУАЛЬНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ «CASE-BASED LEARNING» (CBL) У СИСТЕМУ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ТА БЕЗПЕРЕРВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ЛІКАРІВ. *Неонатологія, хірургія та перинатальна медицина*, 9(2(32)), 9–15. <https://doi.org/10.24061/2413-4260.IX.2.32.2019.2>
- [4] Fens, T., Dantuma-Wering, C. M., & Taxis, K. (2020). The Pharmacy Game-GIMMICS® a Simulation Game for Competency-Based Education. *Pharmacy (Basel, Switzerland)*, 8 (4), Article 198. <https://doi.org/10.3390/pharmacy8040198>